

SÜLEYMANIYE KÜLLİYESİ

Erol ÇETİN
Restoratör -Mimar

Klasik devrin şaheseri olan Süleymaniye Külliyesi, Kanunî Sultan Süleyman'ın emriyle Mimar Sinan'a, Eski Saray'ın yanında Boğaz'a ve Haliç'e nazır bir sırt üzerinde inşa edilmiştir.

Caminin revaklı şadırvan avlusuna açılan kapısı üzerindeki, büyük hattat Karahisari'nin kitabesine göre eserin 13 HAZİRAN 1550'de başlayan inşaatının 15 EKİM 1557 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Süleymaniye Külliyesi Cami, Medreseler (Evvil, Sani, Râbi, Salis, Tıp ve Mülazımlar), Tabhane, İmaret, Darülkurra, Darülhadis, Hamam, Sıbyan Mektebi, Çeşme ve Dükkânlar gibi sosyal ve kültürel yapılardan bir de Kanunî Sultan Süleyman ile Hürrem Sultan türbelerinden oluşmaktadır.

Sinan, Külliyesine doğudan başlayarak Haliç'e doğru, kuzeyden ve batıdan sertçe inen bir sırtı seçmiştir. Burada külliyenin merkezi olan cami binasına avlu yatağı hazırlamak için Haliç tarafından evvela Dökmeciler Caddesi'nde bir sıra halinde dükkânlar yapıp, bu dükkânları bir geniş açıyla, doğuya dönmek suretiyle cami avlusuna yatay bir zemin hazırlamıştır. Sonra Haliç meyli üzerine Dökmeciler Caddesi bırakılarak meyil istikametinde Salis, Râbi Medreselerini yapmıştır. Bu medreseler toprağın meyline uyacak şekilde kademeli olarak düzenlenmiştir. Bu iki medresenin kademelerini araziye uydurmak için altlarına Mülazımlar Medreselerini yerleştirmiştir.

Külliyenin batısındaki eğime gelince bura-

da cami avlusunun normal bir şekilde sınırı dışına bir sokak bırakılmış, ondan sonra bu sokağa paralel Tabhane, İmaret ve Darüşşifayı sıralamıştır. Külliyenin güneyi ve bunu takip eden şimdiki Üniversite tarafına gelen doğu kısmında ise eğitim bulunmadığından buraya da Çeşme, Tıp Medresesi, Evvel ve Sani Medresesini, Sıbyan Mektebini ustalıklı sıralamıştır. Bunlardan başka caminin kuzey-doğu köşesinde bir darülhadis, bir hamam ve kuzey batısında ise Sinan'ın mütevezi türbesi yer almaktadır.

Cami

Külliyenin tam ortasında yer alan Cami, Kantarcılar Mahallesi'ne bakan tepede yaklaşık 6-7 metrelik taş kazık bir temel üzerine inşa edilmiştir.

Cami bir büyük kubbe ve bunu destekleyen iki yarım kubbe sisteminde kurulmuştur. Merkezi kubbenin yükü dört büyük kemer, iki yarım kubbe ve dört büyük filpaya ile zemine intikal ettirilmiştir. Aynı kubbenin yanlara doğru olan itmeleri, dış cephede zeminden itibaren kademe kademe kubbelere doğru yavaşan payanda duvarları ile karşılanmaktadır.

Filayakları arasında bulunan 1.20 m. genişliğinde ve 9.20 m. yüksekliğindeki kırmızı porfir sütunlara bağlanan kemerlerle sağ ve sol kanatlarda beşer kubbecik ile statikte tam bir mükemmellik ve muazzam bir cemaatin toplu halde ibadet edeceği geniş bir alan oluşturulmuştur. İç mekân 69 x 63 M.² dir ve ana kubbe yüksekliği ze-

minden üzengi katına kadar 33.70 m.dir. Ana kubbe-yi çeviren pencereler ve caminin diğer pencereleri büyüklük ve tertip itibarı ile ışığa tamamen uymuştur.

Camiye dıştan bakılınca tedricen yükselen kubbeler dikkat çekicidir. Süleymaniye enteryöründe diğer bir özellik kuzey duvarındaki konturforların kullanılmasındaki ustalıktır. Cami kitlesinin umumi silueti avlu sonuna ilave edilen iki minare ile oldukça değişmiş ve irade kazanmıştır.

Kareye yakın planı ile merkezde yer alan Süleymaniye Camii'nin geniş bir dış avlusu bulunmaktadır ki bunun mera kapısı, eski saray kapısı, mektep kapısı, çarşı kapısı, hekimbaşı kapısı, imaret kapısı, kubbe kapısı, tabhane kapısı, ağa kapısı ve harem kapısı adlarıyla anılan kapıları mevcuttur.

Caminin iç avlusu yani harimi dikdörtgen planda olup buraya biri tam merkezde ve ikisi yanlarda olan üç kapıdan girilir. Taç kapının celi kelime-i şahadet yazısı, stalaktitleri ve yarım sütunları sade olduğu kadar pek nefistir. Bu avlunun zemini mermer döşeli olup, etrafını 28 kubbeli bir revak çevrelemektedir. Dört minare aynı yükseklikte olmayıp abideye haşmetli bir etki vererek, yükselen bir çizgi oluşturmak istenmiştir.

Caminin yan cephelerinde ikişer katlı ve kemerli birer galeri vardır. Bu tertip dini mimariye yeni bir karakter kazandırmıştır. Üstteki onaltı kemer fazla geniş bir saçakla korunmuş böylece yan cephelere harika bir ifade vermiştir. Altındaki galerinin bir altında duvar boyunca müminlerin abdest almalarına mahsus musluklar sıralanmıştır.

Evvel ve Sani Medreseleri

Her iki medrese de tipik klasik Osmanlı medrese planındadır. Tamamen birbirinin simetridirler. Sani medresesi kare bir avlunun etrafında dizili revaklar ve medrese odalarından müteşekkildir. İlk dikkati çeken küfeki taşından yapılmış ağır ve alçak payelerdir. Bunları birbirine bağlayan çok sivri kemerler de aynı ağırlığı hissettirmektedirler. Dershane, medresenin en hakim yerinde yükselen ve girişi beşik tonozla örtülü arka tarafı ise kubbeli bir mekândır.

Evvel ve Sani medreseleri önceki yıllarda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kontrolü altında restore edilerek halen kütüphane olarak kullanılmaktadırlar.

Darüşşifa (Hastahane)

Süleymaniye darüşşifası imaret binasının güneyinde (M. 1556) da yapılmıştır. Yapının ön cephesi masif duvarlarla çevrilidir. Haliç cephesi de imaret ve tabhane gibi monümentaldir. Plan olarak birbirine bitişik iki dikdörtgen avlunun etrafında revak ve odalar sıralanmıştır.

Yapı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kontrolü altında kısmen restore edilerek halen Kız Kur'ân Kursu olarak kullanılmaktadır.

Tıp Medresesi (Tıp Fakültesi)

camii'nin ön cephesindeTiryakiler Çarşısı dükkanlarının üzerinde sıralanmış 12 odadan ibarettir. İnce uzun dikdörtgen bir koridorun cadde tarafında sıralanmış kubbeli odalardan oluşan Tıp Medresesi'nin oda kubbeleri yuvarlak ve yayvandır. Sokağa açılan pencereler dikdörtgen şeklindedir.

Dıştan sivri kemerle alınlıklar vardır. Her odada bir ocak vardır. Alt kat tamamen farklıdır. Arkada bir koridor bırakılmıştır. Ön taraf ise kemerlere kadar küfeki taşıyla doldurulmuştur. Bu kemerlere cam konularak aydınlatma tertibatı yapılmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kontrolü altında restore edilerek halen doğumhane ve poliklinik olarak kullanılmaktadır.

İmaret (Aşevi)

İmaret binası Eski Bab-ı Meşihat'a giden yol üzerindedir. İki küçük bir büyük kapısı vardır. Avlu etrafında revaklar ve odalar dizilidir. Avluya bakan hafif sivri kemerler ise muntazam küfeki taşından yapılmıştır. Revaklara 8 muhtelif ebatta kapılar açılmıştır. İmarette ziyafethane, mutfak, erzak ambarı, fodla (pişirilen yer), depo ve idare odası bulunmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kontrolü altında önceki yıllarda restore edilen eser, uzun yıllar Türk İslâm Eserleri Müzesi olarak kullanılmıştır.

Tabhane (Bakımevi)

İmaretin kuzeyindedir. Mimarisiyle imarete benzeyen bu yapıda eskiden hastaların istirahatini temin ediliyordu. Avluya açılan 18 odası kubbelidir. Külliye'nin nekahathanesi olarak Selçuklu yapılarından intikal etmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kontrolü altında restore edilen eser, halen Başbakanlık Arşivi olarak kullanılmaktadır.

Darülkurra,

Caminin doğu cephesindeki duvarın tam ortasındadır. Kubbeli bir mekândır. Bunun karşısında 19 odalı bir sıra medrese odasının bulunuşu buranın darülhadis medreselerinin dershanesi olduğuna işaret etmektedir. Plan bakımından sıbyan mektebine benzer. Ortada bir kapıdan girilir. Sol tarafta eski derslane mevcuttur. Burasını örten kubbe bugün yoktur, çatıyla örtülmüştür. Sağ tarafına iki katlı bir ilave yapılmıştır. Odanın sokağa iki penceresi, cami avlusuna da her cepheden birer penceresi vardır. Bugün çok değişikliklere uğramasına rağmen binanın ilk halini duvar kalınlıklarından tespit etmek mümkün olmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilen eser, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce kullanılmaktadır.

Darülhadis:

Külliyenin kuzeyinde bulunan Dökmeceler sokağındaki Rabi Medresesinin doğusundadır. Avluya bakan üstü çatılı sıra odalardan müteşekkildir. Bu yerde günümüzde doktora seviyesinde din eğitimi verilen tedrisat yapılmaktaydı.

Hamam.

Dökmeciler yolunun sonunda 1556-1566 yılları arasında inşa edilmiştir. Birbirine bitişik iki kare mekândan meydana gelir. Birinci kısım soyunma kısmıdır, bu mahallin köşelerindeki kemerlerle sekiz köşe plana geçilir, üzerleri kubbelidir. Yıkanma mahalli köşelerinde duvarlarla ayrılmış dört adet özel yıkanma yerleri mevcuttur. Hamamın giriş kısmına daha sonraki yıllarda ampir stilinde iki odalı ilave yapılmıştır. Yıkanma mahallinin Haliç'e bakan cephesine bitişik tuğladan yapılmış küllhanı mevcuttur. Şahıs mülkiyetinde olan hamam, önceki yıllarda İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü kontrolü altında restore edilmiştir.

Sıbyan Mektebi

Evvel Medresesi'nin doğu köşesinde yer alır. Tek kubbeli bir mekân önünde yazlık bir sofadan ibaret olup, kare bir avlunun ortasında 4 pa-

ye tarafından taşınan kubbeli eyvan, onun sağ tarafında da büyük kubbeli bir oda vardır.

Yapı diğer binalar gibi küfeki taşından inşa edilmiştir. Kubbelere ve iç duvarlar tuğladandır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilen bu iki katlı yapı, halen Çocuk Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

Kanunî Türbesi

Türbe sekizgen planda yapılmıştır. Bu sekizgenin etrafı kemerli bir revak ile çevrilidir. Sekizgen her kenarda beşer sütun vardır.

Kubbe içinde Kanunî'nin sandukası yanında bir kaç sanduka daha bulunmaktadır. Türbenin en dikkati çeken tarafı çinileridir.

Hürrem Sultan Türbesi

Kanunî'nin türbesinin biraz ilerisindedir. Bu da önünde küçük bir antre bulunan sekizgen bir plana göre yapılmıştır. Üzerinde alçak tamburlu kubbe bulunmaktadır. Türbeye sade bir kapıdan girilir. Türbenin içi şahane çinilerle bezelidir. İçerde üç sanduka vardır, bunlardan ortadaki Hürrem Sultan'a aittir.

Sinan'ın Türbesi

Caminin kuzeybatı köşesinde yapılmış çok sade bir türbedir. Kapısı Dökmeciler Caddesi'ne açılır. Türbeye bitişik bir de sebil vardır. Dört tarafı açık, sivri kemerli bir türbedir. Tamamen pencereli bir duvarı vardır. Baş tarafı kubbeyle örtülü, ayak tarafı da düz bir çatıyla örtülüdür. İç taraftan palmet ve akant yapraklarıyla bezeli bir firiz, kubbeyi ve bu düz çatıyı çevirir. Kemerler yivli olup, iç içe dört kemerden meydana gelmiştir. Pencerelerin bir tanesinde uzun yazılmış bir kitabe mevcuttur. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

Çadır Çeşmesi (İlkokul)

Süleymaniye Külliyesi'nin güney-doğu köşesinde bulunmaktadır. Çadır şeklinde olup, geç devirde yapıldığına dair bir kitabesi mevcuttur.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

Süleymaniye gibi evrensel mesajı olan bu Türk külliyesinin işleyişinin açıklanması bir bü-

tün olarak kavranabilmesi ile mümkün olacaktır.

1950-1960 yılları arasında önemli bir restorasyon geçiren külliye'nin bugün, çevresindeki deformasyon hat safhaya ulaşmıştır.

Külliye ile birlikte çevre sokaklarındaki birer tarihi belge olan evlerin de en kısa zamanda restore edilmesi gerekmektedir. Sit alanı olduğu bir kez daha vurgulanması gereken bir zamanların Elit Mahallesi Süleymaniye'nin yüzyıllık sokaklarının, işanlarının kurtarılması Koca Sinan'ın ve onun şahsında evrensel boyutlardaki bir kültürel mirasın da kendisine sunulan bir saygı olabilecektir.

KÜLLİYEDE RESTORASYONU GEREKEN ESERLER

Cami Avlusu

Dünya şaheseri olan caminin avlusu adeta bir tarla görünümündedir ve tanzini edilmesi gerekmektedir. Bu düzenleme için 75.000.000.- TL.sına ihtiyaç vardır.

Salis ve Rabi Medreseleri

Caminin kuzey cephesine paralel birbirlerine simetrik iki binaya bu isim verilmektedir. Bunlardan bir tanesini incelersek, kare biçimindeki revaklı avlunun güneyinde tam ortada kubbeli bir mekan olan dersane bulunur. Revak kubbeleri payeler tarafından taşınır. Yalnız kuzey cephede

payeler arasında üç sütun vardır. Kuzeyde 5, doğu ve batıda 6 paye dizisi vardır. Güneyde revak devam etmez, bu kısmı büyük dersane kaplar. Medreseye yan cepheden bir kapıyla girilir. Kubbelere o kadar ince bir zevkle yapılmıştır ki adeta bir tuğla dekoru arz eder. İçerlerde büyük nişler vardır.

Halen caminin Haliç cephesine bakan tarafta bulunan bu medreseler harap durumda olup restorasyonu için 75.000.000.- TL.sına ihtiyaç vardır.

Mülazımlar Medresesi (Hazırlık Okulu)

Salis ve Rabi Medreselerinin alt kısmında kemerli hücreler dizilmiştir. Bugün çok harap bir durumda olan bu medreseleri yüksek tahsile başlamadan evvel yapılan dersleri takip eden talebelerin ikamet ettikleri odalarda Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kötü kullanımlı zanaatkarların boşaltıldığı bu eserin restorasyonu için 20.000.000.- TL.sına ihtiyaç vardır.

Dükkanlar

Külliyedeki medreselerin altında ve önünde gelir getirmeleri amacı ile yerleştirilmiş dükkanların idaremize ait olanlarının kiracıları tahliye edildikten, satılmış olanlarının ise istimlak gerçekleştirildikten sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce restore edilecektir.

